

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора медичних наук, професора Романюка А. М.

на дисертаційну роботу Воробець Анни Богданівни за темою:

**«Структурно-функціональна організація твердих тканин
великих кутніх зубів людини в гендерному аспекті»,**

поданої до офіційного захисту в спеціалізовану вчену раду Д 55.051.05

при Сумському державному університеті МОН України

на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук

за фахом 14.03.01 – нормальна анатомія,

1. Актуальність теми.

Сьогодні серед населення України спостерігається значний приріст основних стоматологічних захворювань, якими уражено майже все населення планети, що визначає їх клінічне та соціальне значення. Так згідно статистики ВООЗ показник ураженості зубів карієсом становить понад 95%, саме тому, карієс зубів віднесений до соціальної проблеми згідно цілого ряду показників, перш за все завдяки його значній поширеності в більшості країн світу. Карієс зубів, а особливо його ускладнення, часто приводять до втрати або зниження працездатності, виникненню косметичних дефектів.

У сучасній науковій періодиці присутній ряд робіт, присвячених впливу еволюційних процесів на зубо-щелепну систему людини та схильність зубів до уражень. Встановлено, що карієс найчастіше виникає в осіб із зубами великих розмірів, з високою диференціацією поверхонь, а також при більшому ступені вираження редукційних змін лицевого скелета і щелеп. Рядом науковців (О. О. Зубова та інш.) встановлено, що найбільш часто карієсом уражаються коронки верхніх і нижніх великих кутніх зубів. У зв'язку зі стрімким розвитком реконструктивних та реставраційних технологій у стоматології стає очевидним зв'язок одонтологічного

візерунку зубів людини з одонтопатологією. Необхідно відзначити, що існують лише поодинокі роботи, в яких вивчався взаємозв'язок одонтогліфічного малюнку з гісто-топографією каріозних уражень.

Поглиблення наукових даних морфології та функції твердих тканин зубів, встановлення об'єктивних закономірностей будови твердих тканин зубів у гендерному аспекті є своєчасною, актуальною та необхідною науковою задачею. Слід звернути увагу на важливість врахування ознак статевого диморфізму одонтометричних показників коронок великих кутніх зубів при плануванні стоматологічних лікувально-реставраційних заходів.

Поза сумнівом, вивчення гістотопографічних особливостей каріозного процесу представляє значний інтерес для лікаря-стоматолога, які визначаються особливостями їх індивідуального одонтогліфічного малюнку коронки, морфологічною будовою твердих тканин у залежності від рельєфу змикальної поверхні їх коронок.

Незважаючи на роботи, присвячені структурно-функціональній організації твердих тканин зубів, спостерігається недостатня кількість фундаментальних напрацювань, які б адекватно висвітлювали особливості морфологічної будови тканин зубів у гендерному аспекті. Також не встановлені особливості ураження зубів в залежності від варіабельності їх структури.

Вивчення структурних особливостей будови твердих тканин великих кутніх зубів дозволить запропонувати нові підходи для вирішення питань профілактики, діагностики та лікування каріозних та некаріозних уражень твердих тканин даної групи зубів. Запровадження сучасних гістохімічних методів дослідження дозволяє уточнити характер та локалізацію патологічних процесів при захворюваннях зубо-щелепної системи.

Зазначена інформація свідчить, що підняті автором дисертації питання є актуальними і потребують свого вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі ортопедичної

стоматології ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України» у межах теми «Патогенетичні підходи до лікування основних стоматологічних захворювань на основі вивчення механізмів пошкодження тканин порожнини рота на тлі супутньої соматичної патології», № державної реєстрації 0116U005076. Автор є співвиконавцем науково-дослідної роботи кафедри.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Дисертаційна робота Воробець А. Б. є завершеною науковою працею, котра базується на результатах оригінального наукового дослідження. Усі наукові положення та висновки, які представлені у дисертації, є науково обґрунтованими, достовірними та закономірно витікають із результатів основного змісту роботи.

Автором проведено глибокий патентно-інформаційний та науковий пошук з наступним детальним аналізом літератури за останні десятиліття. Наукові положення, які сформульовані автором у дисертаційній роботі, є науково обґрунтованими і ґрунтуються на поглибленому аналізі сучасної літератури та отриманих результатах власних досліджень з їх обговоренням.

Використані методи дослідження відповідають поставленій меті, завданням і сучасним вимогам наукових досліджень.

Проведені автором дослідження при виконанні роботи дають практичній охороні здоров'я можливість суттєво покращити лікування хворих із стоматологічною патологією. Вони дозволять лікарям-стоматологам-ортопедам за показниками змикальної площини коронки визначати висоту ортопедичних конструкцій, а виявлені особливості структурно-функціональної організації емалі та дентину допоможуть стоматологам-терапевтам оптимізувати тактику профілактичних та лікувальних заходів щодо каріозного ураження.

Матеріали дисертаційної роботи Воробець Анни Богданівни є достовірними і виконані на високому науково-технічному та методичному

рівні. Останнє забезпечено комплексом адекватних та сучасних методів дослідження. Ступінь обґрунтованості підтверджується достатньою кількістю та глибиною досліджень, високим рівнем статистичної достовірності здобутих результатів.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес ряду кафедр Вищих навчальних закладів України.

Наукове і практичне значення отриманих результатів.

За результатами проведеного автором дослідження виявлені гендерні відмінності у типах одонтогліфічного візерунку змикальної поверхні коронок великих кутніх зубів. Вперше встановлено відмінності одонтометричних показників коронок зазначеної групи зубів залежно від статі. З'ясовано, що для осіб чоловічої статі характерні вищі показники середніх значень модуля і масивності коронок великих кутніх зубів та пов'язані з ними інші одонтометричні показники, ніж для осіб жіночої статі.

Уперше доведено наявність гендерних розбіжностей у будові додаткових кутикулярних борозенок, що відходять від основних борозен.

Уперше встановлено відмінності у будові різних шарів дентину у великих кутніх зубах у гендерному аспекті, що обумовлює вищу функціональну активність одонтобластів та проявляється утворенням більшої кількості їх монопедичних відростків у осіб чоловічої статі.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

За темою дисертації опубліковано 24 наукових праць, з них 8 статей у фахових наукових виданнях, рекомендованих ДАК МОН України, 3 статті у зарубіжних фахових виданнях, 13 тез у матеріалах науково-практичних конференцій. Отримано 2 деклараційних патенти України на корисну модель. Всі матеріали дисертації було опубліковано, про що після кожного розділу є список, який це підтверджує.

Слід відмітити, що автором розроблено і запроваджено в практичну медицину «Спосіб визначення ознак карієсу зубів» та «Спосіб визначення

ознак стирання зубів за допомогою комбінованого гістохімічного забарвлення», на які отримано патенти України.

Оцінка змісту дисертації та зауваження.

Дисертація побудована згідно «Основних вимог до дисертації та авторефератів дисертації». Здобувачем проведено глибокий науковий пошук і досить ретельно проаналізована література. Це дозволило автору сформулювати мету та низку завдань, щодо вивчення структурно-функціональних особливостей будови емалі та дентину великих кутніх зубів людини залежно від статі.

Цифровий та ілюстративний матеріал повністю базується на фактичних даних, які проаналізовані за допомогою сучасних математичних методів. Текст дисертації відповідає первинній документації, що забезпечує достовірність отриманих результатів.

Дисертацію викладено на 184 сторінках машинописного тексту, який складається зі вступу, огляду літератури, опису об'єктів і методів досліджень, 3 розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів досліджень, висновків і списку використаних джерел та додатків. Роботу проілюстровано 39 рисунками та 15 таблицями.

У Вступі автор переконливо аргументує актуальність вибраної теми та необхідність її виконання, чітко сформульовано мету і завдання дослідження, об'єкт, предмет і методи дослідження, зазначено новизну і практичне значення результатів, відзначено особистий внесок автора у виконання дисертації, наведені відомості про апробацію результатів дослідження.

Наступний розділ **«Сучасні уявлення про гістофункціональну організацію твердих тканин зубів людини (аналітичний огляд літератури)»** викладений на 26 сторінках. Складається із двох підрозділів, в яких автор, посилаючись на роботи вітчизняних і закордонних авторів, стисло і вичерпно висвітлює дані наукової літератури щодо проблематики обраної теми дослідження. Підрозділи цієї частини дисертації логічно

побудовані, написані чітко і грамотно.

Наступний розділ *«Матеріали та методи дослідження»* містить у собі описання одонтогліфічного, одонтометричного, гістохімічного та статистичного методів, що використовувались автором. Слід відмітити, що їх використання в даній роботі було обґрунтованим і необхідним.

Третій розділ роботи *«Характеристика одонтометричних параметрів та одонтологічних особливостей коронок великих кутніх зубів»* представлений на 23 сторінках комп'ютерного тексту. У ньому дисертантка дає детальну характеристику одонтометричних параметрів коронок чоловічих та жіночих великих кутніх зубів, описує одонтогліфічні особливості коронок зубів даної групи та лабораторно-статистичне обґрунтування достовірності кількісних параметрів.

Автором виявлено основні типи одонтогліфічного візерунку змикальної поверхні коронок, які характерні для чоловіків та жінок. Детально описуються варіанти цих типів, що підтверджуються рисунками та цифровими даними у вигляді таблиць. Тобто висновки, які представлені в цьому розділі, безсумнівно обґрунтовані.

Четвертий розділ *«Морфологічні особливості заглиблених ділянок змикальної поверхні коронок великих кутніх зубів»* має три підрозділи, що характеризують гістотопографічні особливості ямок та прилеглої емалі коронок великих кутніх зубів залежно від одонтогліфічного малюнку, особливості морфологічної будови основної α -ямки та морфологічну організацію додаткових борозенок у гендерному аспекті відповідної ділянки зубів.

Отримані результати дослідження цього розділу підтверджуються 13-ма фотографіями з препаратів. Висновки, які витікають із матеріалів цього розділу є обґрунтованими. Матеріал цієї частини дисертації викладений на 18 сторінках.

П'ятий розділ *«Гістофункціональні особливості будови навколопульпарного дентину»* розділений автором на три підрозділи, в

яких відповідно представлені результати досліджень особливостей морфологічної організації дентину в різних анатомічних ділянках у залежності від статі пацієнта, а саме: у ділянці рогів пульпи, у ділянці кореня зуба та у ділянці устя кореневого каналу.

Дисертанткою встановлені гендерні відмінності у гістологічній організації та специфіці розташування одонтобластів. Установлено, що щільність дентинних каналців у чоловічих великих кутніх зубах є достовірно більшою, ніж у жіночих. Також виявлено, що вища кількість дентинних каналців в осіб чоловічої статі зумовлена інтенсивнішою функціональною активністю одонтобластів, що підтверджується більшою товщиною інтратубулярного дентину.

Цей розділ, як і попередні розділи, супроводжується мікрофотографіями гістологічних препаратів дентину великих кутніх зубів, на яких представлено всі морфологічні утворення у досліджуваних анатомічних ділянках. Це дало можливість автору встановити гендерні відмінності у структурно-функціональній організації дентину в різних анатомічних ділянках зуба.

Розділ викладено на 21 сторінці. У цілому розділ викладений послідовно з наукової точки зору, із логічним трактуванням.

Основні наукові положення цього розділу оприлюднені в трьох фахових наукових виданнях та на двох науково-практичних конференціях.

Аналіз та узагальнення результатів дослідження викладено на 26 сторінках і містить стислий зміст основних положень дисертації та порівняння результатів власних досліджень з такими у світових публікаціях.

У цьому розділі дисертантка показала уміння аналізувати одержаний фактичний матеріал, робити узагальнення та співставляти результати отриманих власних досліджень з літературними джерелами. Автор стисло підсумовує основні здобутки дисертаційної роботи.

Висновки дисертаційної роботи сформульовані чітко, лаконічно,

відповідають меті та завданням дослідження і відображають основний зміст роботи. Побудовані на достатньо великій кількості фактичного матеріалу і впливають з основних результатів дослідження.

Список використаних джерел містить 328 бібліографічних даних робіт, з яких 229 є вітчизняними та країн СНД і 99 – іноземними. Цей розділ оформлений згідно встановлених вимог.

Зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації.

Під час аналізу роботи та вивчення матеріалів дисертації виникли деякі зауваження, які не мають принципового характеру, а саме:

1. У роботі у незначній кількості присутні окремі помилки технічного характеру.

2. Деякі речення потребують стилістичної правки, зустрічаються неточності у формулюванні.

Разом з тим, слід відмітити, що ці зауваження не впливають на загальну позитивну характеристику роботи, не знижують наукової цінності дисертації. Основні наукові положення та висновки автореферату не підлягають сумніву.

У порядку дискусії хотілося б почути відповіді дисертантки на наступні запитання:

1. Під час проведення досліджень Вами широко використовувались морфометричні методики. Якими саме одонтологічними параметрами Ви керувались під час проведення одонтометричного дослідження?

2. Згідно результатів проведеного Вами дослідження Ви розробили два патенти України на корисну модель. Вкажіть їх практичне значення в практичній медицині?

3. Вкажіть, чому для дослідження особливостей структури зубів Ви обрали саме групу великих кутніх зубів?

Висновок. Дисертація Воробець Анни Богданівни за темою: «Структурно-функціональна організація твердих тканин великих кутніх зубів людини в гендерному аспекті» є завершеною працею, в якій отримані

науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання стосовно визначення структурно-функціональних особливостей будови твердих тканин великих кутніх зубів залежно від статі, що є суттєвим внеском в морфологію зубів та практичну стоматологію.

Робота повністю відповідає п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів» постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 10.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року) щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія, а її автор заслуговує присвоєння відповідного наукового ступеня.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри
патологічної анатомії
Сумського державного
університету МОН України
доктор медичних наук, професор

А. М. Романюк

